

basis for the organization of profile training in high school, it is reasonable given the didactic characteristics of professional-oriented technologies of training of young people. Effectiveness depends on the quality of the structural components, information and educational resources of the institution. The information and educational resources of the professionally oriented educational environment include: a variety of types and forms of professionally-oriented work, their versatility and accessibility; a reflection in these types of work values of society; the possibility of organizing social and professional activities; the compliance of these works to the specific professional interests of the younger generation, taking into account the needs and individual possibilities of the person.

Keywords: *professionally oriented educational environment, vocational training.*

УДК 373.5:(37.04:371.321.3)

ДИДАКТИЧНІ УМОВИ МІЖПРЕДМЕТНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В СТАРШІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

О. В. Барановська,

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу дидактики
Інституту педагогіки НАПН України,
e-mail: baranovska@i.ua*

У статті аналізуються проблеми міжпредметної інтеграції та її ролі в організації профільного навчання в старшій ланці загальноосвітніх навчальних закладів. Проаналізовано зарубіжний досвід, а також напрацювання українських дидактів з питання профілізації української школи, міжпредметної інтеграції. Наводяться основні визначення ключових понять: профільна школа, інтеграція навчання, міжпредметні зв'язки. Доведено, що профільне навчання має базуватися на сконструйованому на нових засадах змісті навчання, нових підручниках та навчальних посібниках, зміні звичних форм організації навчального процесу, інтеграції навчального змісту, міжпредметних зв'язках. Визначаються дидактичні умови реалізації інтегративного підходу в профільній школі в єдності інваріантної та варіативної складових.

Ключові слова: *старша школа; профільне навчання; міжпредметна інтеграція; міжпредметні зв'язки; профорієнтація.*

Постановка проблеми. Ефективність освіти в старшій ланці школи пов'язується з реалізацією інтегрованого та компетентнісного підходів до навчання в умовах її профільності. Серед обов'язкових умов: зміна тривалості навчання, можливість вибору навчального закладу, конструювання нового змісту навчання, створення нових підручників і практичних посібників, варіативність форм організації навчального процесу, підготовка та перепідготовка педагогічних кадрів, створення міцної психологічної та профорієнтаційної підтримки старшокласників, міжпредметна інтеграція, реалізація міжпредметних зв'язків, формування міжпредметної компетентності тощо.

Проблема дослідження полягає у недостатній розробленості дидактичних можливостей міжпредметної інтеграції в умовах модернізації старшої школи за ключовими напрямками – профілізація, наближення до практики та сучасних технологій виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У різних країнах впроваджуються свої види і форми профільного навчання. У більшості країн Європи (Англія, Голландія, Данія, Норвегія, Фінляндія, Франція, Швеція, Шотландія та ін.) учні мають визначитися з вибором напрямку з 7 класу: академічний (шлях до вищої освіти) чи професійний (прикладний). Організація профільної підготовки в країнах Європи варіюється від жорстко фіксованого переліку обов'язкових курсів (Німеччина, Франція) до широкого вибору курсів – 15–25 за семестр (Англія, США, Шотландія та ін.). У США профільне навчання триває два-три роки наприкінці навчання і включає такі варіанти профілів: академічний, загальний і професійний. Варіативність здійснюється за рахунок розширення бази курсів за вибором.

У вітчизняній дидактиці (у тому числі радянського періоду) неодноразово розглядалися питання диференціації навчання. Робилися спроби запровадити елементи профільного навчання у практику загальноосвітніх шкіл. У 1966 році вводилися дві форми диференціації змісту навчання за інтересами учнів: факультативні заняття у 8–10 класах та школи (класи) з поглибленим вивченням окремих предметів. Після реформи 1984 року запроваджено 11-річний термін навчання та навчання з 6-річного віку. Для старшокласників (10–11 кл.) пропонувалися три напрями: 10–11-ті класи загальноосвітньої школи; середні професійно-технічні училища та середні спеціальні навчальні заклади профільного навчання. Частково проблема профорієнтації та професійного самовизначення учнів усе ж таки розв'язувалася: існували навчально-виробничі комбінати; проводились уроки трудового навчання і практика на виробництві влітку для старших класів; професійно-технічні навчальні заклади тощо. Але кардинально перебудувати навчальний процес для старшої школи у напрямі профілізації не вдалося. Проблема останнім часом загострилася і постала потреба у визначенні резервів підвищення ефективності навчального процесу

на засадах компетентнісного та інтегрованого підходів і розкритті механізмів їх використання у професійній діяльності педагогів.

Аналіз Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (2011) показав, що на рівні стандарту базовий навчальний предмет може вивчатись як інтегрований курс або як курс, побудований за модульним принципом, де кожен модуль реалізує визначений стандартом зміст відповідного компонента освітньої галузі. Особливо це стосується освітньої галузі «Мови і літератури», метою якої є розвиток особистості учня, формування в нього мовленнєвої і читацької культури, комунікативної і літературної компетентностей, гуманістичного світогляду, ціннісних орієнтацій тощо. Ключовим моментом є міжпредметна інтеграція, зокрема, створення компаративних курсів з літератури, наявність культурологічної складової у змісті природничих предметів і т.ін. Зазначається, що результатом застосування міжпредметних зв'язків має бути *міжпредметна компетентність, тобто здатність учня застосовувати щодо міжпредметного кола проблем знання, уміння, навички, способи діяльності та ставлення, які належать до певного кола навчальних предметів і предметних галузей* [4].

До основних завдань, виокремлених *Концепцією профільного навчання в старшій школі*, віднесено: сприяння життєвому і професійному самовизначенню учнів; забезпечення можливостей для конструювання кожним учнем власної освітньої траєкторії; цілеспрямована підготовка учнів до успішного продовження навчання на наступних рівнях освіти за обраним напрямом; створення умов для здобуття окремих професій для потреб ринку праці [5].

На сучасному етапі проблема інтеграції навчання та впровадження міжпредметних зв'язків у навчально-виховний процес старшої школи розглядається за різними аспектами. Зокрема, науковці відділу дидактики Інституту педагогіки НАПН України порушують проблеми інтеграції навчання у контексті фундаменталізації змісту освіти (Барановська В., Васьківська Г., Захарчук Н., Кизенко В., Косянчук С., Кравчук О., Трубачева С.). У колективній монографії «Фундаменталізація змісту освіти у старшій школі в умовах профільного навчання» зазначається, що профільне навчання спрямоване на формування цілісності особистості за розвитку життєвої, світоглядної, наукової, культурної і професійної компетентностей учнів [7, с. 21–22].

Науковці з різних позицій розглядають порушену проблему. Наприклад, О. Барановська міжпредметну інтеграцію аналізує як тенденцію у світовій педагогіці, яка має вплинути на зміну підходів до конструювання підручника, зокрема у напрямі міжпредметної інтеграції змісту навчання, виходу на сучасні технології та практичну його зорієнтованість, формування міжпредметної компетентності [1; 2].

Г. Васьківська акцентує на важливості метапредметного підходу до формування системи знань про людину, розглядаючи його як один із принципів сучасного підручникотворення. Автор досліджує потенційні можливості знань про людину для підготовки старшокласників до самостійного життя за умови реалізації метапредметного підходу в змісті сучасного підручника [3]. С. Косянчук розглядає проблему формування ціннісно-сміслових орієнтацій учнів засобами змісту сучасного підручника. Зазначається, що диференціація змісту навчання у старших класах здійснюється на основі співвідношення базових і профільних предметів, курсів за вибором, а ефективність засвоєння знань в умовах профільного навчання залежить від того, наскільки збережено послідовність і наступність в освіті між основною і старшою школою [6]. С. Трубачева, розглядаючи дидактичні засади реформування змісту шкільної освіти, вважає, що найперспективнішими видами проектної діяльності, з огляду на її потенційні психолого-педагогічні можливості, є колективні міжпредметні чи надпредметні проекти як інтегруючий чинник і чинник сучасної освіти. Це сприяє не тільки систематизації знання, але й наближенню їх до реальних потреб і творчої самореалізації учнів [7].

Відтак, можна зазначити, що профілізація української школи та інтеграція змісту навчання відповідає світовим тенденціям розвитку освіти і базується на багатому історичному досвіді.

Формулювання цілей статті. Метою статті є наукове обґрунтування дидактичних умов міжпредметної інтеграції в старшій школі в умовах профільного навчання.

Виклад основного матеріалу. Серед існуючих рівнів інтеграції наукового знання (інтрадисциплінарний, інтердисциплінарний, супрадисциплінарний та трансдисциплінарний) реалізуються у практиці школи перші два: інтрадисциплінарний та інтердисциплінарний. На інтрадисциплінарному рівні процеси інтеграції відбуваються у межах окремих наук – суспільних, природничих чи технічних, що мають спільні принципи, методи та ін. Характерно, що в одному конкретному предметі можуть відбиватися результати і методи досліджень наукових дисциплін (біологія і фізика, фізика і хімія, хімія і біологія тощо). Інтердисциплінарні зв'язки підтверджують органічну єдність світу, ведуть до укрупнення предметних одиниць тощо.

У середніх загальноосвітніх закладах інтеграційні процеси відбуваються переважно на прикладному рівні, тобто об'єднання (синтез) певних навчальних предметів у самостійні педагогічні системи для забезпечення цілісності знань і вмінь учнів (переважно старшокласників), а також з метою профорієнтації та ознайомлення з сучасними технологіями. При цьому обов'язковим є психологічний супровід учнів і використання сучасних технологій навчання, що також забезпечують реалізацію курсів за вибором.

Введення в старшій школі спеціальних курсів міжпредметного узагальнювального характеру і добір відповідних технологій їх реалізації сприятимуть ознайомленню учнів із новими галузями знань. Це орієнтуватиме учнів на майбутню професію в межах обраного профілю, розкриваючи практико-орієнтований аспект знань, що здобуваються у процесі навчання [1].

Аналіз теоретичних напрацювань у галузі міжпредметної інтеграції та міжпредметних зв'язків дали змогу визначити дидактичні умови реалізації інтегративного підходу в умовах профільного навчання за єдності інваріантної та варіативної складових: створення системи міждисциплінарних понять; добір змісту фундаментальних та суспільно-гуманітарних наук для формування предметного змісту старшої школи; визначення кола сучасних технологій реалізації профільного навчання. Створення системи міждисциплінарних понять – це, перш за все, відповідність визначень понять у змісті споріднених предметів; розведення спільних наукових понять для різних предметів і термінів побутового використання; знищення розрізненості між окремими програмами споріднених навчальних предметів; можливість розглядання одного й того самого явища, предмета з різних точок зору. Добір змісту фундаментальних і суспільно-гуманітарних наук для формування предметного змісту старшої школи має здійснюватися на основі переосмислення існуючої класифікації навчальних предметів. Тут інтеграція навчальних предметів дасть можливість учням оволодівати узагальненими, сукупними знаннями, які розширять потенціал світовідчуття задля повноцінного формування особистості. Визначення кола сучасних технологій реалізації профільного навчання має базуватися на пріоритетності і придатності їх формування і розвитку технологічного мислення [1, с. 9].

Здійснення міжпредметної інтеграції в старшій школі в умовах профільного навчання передбачає: виявлення й окреслення зв'язків між предметами; створення системи завдань міжпредметної спрямованості; визначення технологічних шляхів реалізації міжпредметних зв'язків; створення програм, підручників, практичних посібників, дидактичних матеріалів як струнку систему; розроблення адекватних форм контролю і діагностики сформованості міжпредметних зв'язків в учнів; вихід на практичну користь для учня профільного навчання.

Висновки. На сучасному етапі впровадження профільного навчання на основі міжпредметної інтеграції є закономірно обумовленим. Перехід до профільного навчання має відбуватися поступово та забезпечувати надійну базу для старшокласника, яка дасть йому змогу визначитися з професійним вибором для самозабезпечення життєвого шляху та робити реальні кроки для досягнення поставленої мети.

Список використаних джерел

1. Барановська О. В. Дидактичні умови міжпредметної інтеграції в профільній школі / О. В. Барановська // Інноваційний потенціал світової науки – XXI сторіччя : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 19–22 квіт. 2016 р.). – Запоріжжя : ГО «Соціальна дія», 2016. – С. 8–9. – (Секція «Педагогічні науки та освітні технології»).
2. Барановська О. В. Міжпредметні зв'язки у підручнику для профільної школи: практична зорієнтованість та технологізація / О. В. Барановська // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць / [ред. кол. ; голов. ред. – О. М. Топузов]. – К. : Пед. думка, 2016. – Вип. 16. – С. 17–26.
3. Васьківська Г. О. Метапредметний підхід до формування системи знань про людину як один із принципів сучасного підручникотворення / Г. О. Васьківська // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць / [ред. кол.; наук. ред. – О. М. Топузов]. – К. : Пед. думка, 2012. – Вип. 12. – С. 42–50.
4. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://guonkh.gov.ua/reforma_osviti/zagal_os/2144.html
5. Концепція профільного навчання в старшій школі: Затв. рішенням колегії М-ва освіти і науки України від 25.09.03 № 10/12-2 / АПН України. Ін-т педагогіки ; [уклад.: Л. Березівська, Н. Бібік, М. Бурда та ін.] // Інформ. зб. МОН України. – 2003. – № 24. – С. 3–15.
6. Косянчук С. В. Формування ціннісно-сміслових орієнтацій учнів засобами змісту сучасного підручника / С. В. Косянчук, Г. О. Васьківська // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць / [ред. кол., голов. ред. В. М. Мадзігон; наук. ред. О. М. Топузов]. – К. : Пед. думка, 2011. – Вип. 11. – С. 107–120.
7. Трубочева С. Е. Дидактичні засади реформування змісту шкільної освіти / С. Е. Трубочева // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. праць Уманського держ. пед. ун-ту імені Павла Тичини. – К. : Наук. світ 2002. – С. 32–34.
8. Фундаменталізація змісту освіти у старшій школі: теорія і практика : кол. монографія / [авт. кол.: Г. О. Васьківська, В. І. Кизенко, О. В. Барановська, С. В. Косянчук, С. Е. Трубочева та ін.] ; за наук. ред. д-ра пед. наук Г. О. Васьківської. – К. : Пед. думка, 2015. – С. 21-22

Барановская Е. В.

ДИДАКТИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ МЕЖПРЕДМЕТНОЙ ИНТЕГРАЦИИ В СТАРШЕЙ ШКОЛЕ В УСЛОВИЯХ ПРОФИЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ

В статье анализируются проблемы межпредметной интеграции и ее роли в организации профильного обучения в старшем звене общеобразовательных учебных заведений. Проанализирован зарубежный опыт, а также наработки украинских дидактов по вопросу профилирования украинской школы, межпредметной интеграции. Приводятся основные определения ключевых понятий: профильная школа, интеграция обучения, межпредметные связи. Доказано, что профильное обучение должно базироваться на сконструированном на новой основе содержании обучения,

новых учебниках и учебных пособиях, изменении привычных форм организации учебного процесса, интеграции содержания образования, межпредметных связях. Формулируются дидактические условия реализации интегративного подхода в профильной школе в единстве инвариантной и вариативной составляющих.

Ключевые слова: старшая школа; профильное обучение; межпредметная интеграция; межпредметные связи; профориентация.

Baranovska O. V.

DIDACTIC CONDITIONS OF INTERSUBJECT INTEGRATION IN HIGH SCHOOL UNDER PROFILE TRAINING

The article analyzes the problems of intersubject integration and its role in the organization of vocational education in upper secondary schools link. The foreign experience of specialized training, defined its advantages and disadvantages. Special attention is devoted to developments concerning Ukrainian didactics profiling Ukrainian school, intersubject integration. The question of the impact of the integration of scientific knowledge on the process of integration of educational material to high school. We give basic definitions of key concepts: profile school, integration studies, intersubject communication. It is noted that there is now need to define reserves efficiency of educational process on the basis of competence and integrated approaches and mechanisms for disclosing their use in professional work of teachers.

The analysis of the theoretical developments in the field of intersubject integration and intersubject relations in teaching possible to determine the educational conditions for the implementation of integrative approach in profile school in unity invariant and variable components: establishing a system of intersubject concepts; adjustments artificial classification (differentiation) and fundamental social and human sciences; priority systems of modern technology, modern production bases.

Proved that specialized education should be based on constructed on the basis of new learning content, new textbooks and teaching aids, changing the usual forms of educational process, integration of educational content, intersubject communication. Determined didactic conditions of realization integrative approach profile school in unity invariant and variable components.

Keywords: high school; profile training; intersubject integration; intersubject communication; guidance.